

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

door **WILLEM TIP**

Deel 11

Westzaan verwoest

Voor het Noorderkwartier ziet het er na de val en de verwoesting van Westzaan slecht uit. Na Westzaan vallen ook Wormer, Jisp en de dorpskom van Oostzaan. Tussen al deze Spaanse gebieden blijft alleen de nauwe verbinding over vanaf de Zaanse Schans naar Purmerend. De eertijds zo welvarende dorpen zijn vernield en ontvolkt. Purmerend en Hoorn herbergen talrijke vluchtelingen. De Spanjaarden vestigen hun blikken al weer op Alkmaar.

Het tijt keert echter opnieuw. Alkmaar hoeft geen nieuw beleg te vrezzen. Lodewijk van Nassau begint in het vroege voorjaar van 1574 aan een inval in de Zuidelijke Nederlanden. Om die te weerstaan, hebben de Spanjaarden troepen nodig, veel troepen. Ook de troepen die klaar liggen voor de verovering van het Noorderkwartier. Nog geen maand na de verwoesting van Westzaan, begin maart 1574, trekt de Spaanse bezetting zich voor een groot deel terug. Alleen de oude garnizoenen van Zaandam en Assendelft blijven gehandhaafd. Staatse soldaten legeren zich dadelijk in Wormer en Jisp. De overige Zaanse dorpen kopen nieuwe Spaanse plunderingen af met een dure overeenkomst van 'sauve garde'. Sommige dorpen zoals Krommenie doen dat al meteen in 1574. Westzaan, dat van de verwoesting het meest geleden heeft, voelt er aanvankelijk weinig voor. Tenslotte schikt het dorp zich in het schijnbaar onvermijdelijke. Het is intussen mei 1576. Aan de Spaanse overheersing lijkt ondanks de inspanningen van de Prins nog geen eind te komen.

Extreme desolatie ende miserie

Extreme desolatie ende miserie. Met die woorden omschrijven de Westzaaners de toestand in hun dorp. Rondom ziet men slechts platgebrande, verkoolde huizen waaruit alle waardevolle voorwerpen zijn weggeroofd. In de dorpskern liggen de ruïnes van de St.-Joriskerk en het Stedehuis. Een aantal inwoners is na de verwoesting teruggekeerd. De welvaart van het dorp is voor hen echter alleen nog maar een herinnering. Zo goed mogelijk proberen ze hun huizen weer

Foto van Digitale Beeldbank

bewoonbaar te maken. Riet voor de daken biedt het veld. Slooponderdelen halen ze uit de lege panden in de omgeving. Om in leven te blijven houden ze wat vee. Graan verbouwen ze in het veld achter de huizen. Langs de sloten hogen ze hier en daar walkanten en smalle akkertjes op. Honderd jaar eerder hadden hun voorouders dat in slechte tijden ook gedaan. Sommige inwoners houden zich bezig met de visvangst. Langs de kant van de sloot lopend trekken ze hun sleepnetten voort, hopen op wat zoetwatervis. Met hun laarzen vernielen ze echter tegelijk de oevers en de jonge aanplant van gerst en bonen. Ook schudden ze hun netten onbezorgd uit boven het gewas. Dit alles 'tot groote irreparabile schade van de ghemeene Eijgenars en Ingesetenen ... die gaerne mitter tijt heur landen, dese naeste vier Jaren Ongebouwt gelegen hebbende, weder tot Cultiere brengen souden'. De visvangst met het gaande want wordt midden 1577 verboden. (Wellicht is "het gaande want" een stuk afgeschut viswater dat verplaatsbaar is. In "De Zaanse Volkstaal" van Dr.G.J. Boekenooogen vinden we "gaandewerk" bij molens: alle assen en wielen, die de beweegkracht van een molen vormen. Een "want" wordt in visserstaal ook wel "schutwant"

genoemd, een afgeschut stuk viswater - Red.)

Heer Klaasz

De geleidelijk weerkerende inwoners van de Banne zijn nog steeds in meerderheid katholiek. De Westzaanse katholieken zijn echter na de Spaanse misstanden niet meer zo strijdvaardig. De pastoor, heer Klaas Klaasz, biedt zelfs kort na de val van Westzaan aan de Nieuwe Leer te gaan verkondigen. De gereformeerde Synode van Grootebroek (1574) houdt dit aanbod echter in beraad. Eerst dient Heer Klaasz zijn 'boetveerdicheijt genochzaam' te laten blijken. Zijn levenswandel is niet altijd onberispelijk geweest. De geschiedschrijver Soeteboom vermeldt later dat hij 'nevens andere boelen, een bijsit tot Westzanen' had 'die met hem huijs hield daar hij 5 of 6 kinderen bij teelde'. Heer Klaasz had bovendien, aldus Soeteboom, samen met zijn kapelaan 'sulken eendragt en broederlijke gemeenschap in vrouwen, dronke drinken en goede cier te maken datse alle dagen schenen kerkmisse te houden'. Uiteindelijk blijft Westzaan nog lang verstoken van een gereformeerde predikant. Eerst na tien jaar, in 1584, is sprake van enige pastorale ondersteuning vanuit Assendelft. De

gereformeerde predikant daar, Klaas Abrahamsz. Oosterhoorn, bedient ook Westzaan. Weer twee jaar later, in 1586 doet Johannes van Andel zijn intrede. Daarmee is de kerk in Westzaan de laatste in de hele Zaanstreek met een eigen voorganger. De Gereformeerde kerk is in deze eerste tijd ook nog niet groot. In aantallen leden wordt ze ruim overtroffen door de Doopsgezinden. De groei komt vooral uit de toetreding van terugkerende katholieken. Die overgang vergt nog jaren.

De Spaanse terugtocht

Tot in de vroege herfst van 1576 blijven de Spanjaarden heer en meester in de Banne. Ze innen hun 'sauve garde' en plegen zo nu en dan een overval. Verder wachten ze op orders. Uiteindelijk geven niet strijd en overwinning de doorslag. Geldnood wordt Spanjes grootste vijand. Halverwege oktober 1576 slaan de huurtroepen in Spaarndam en Zaandam aan het muiten. Een maand later verlaten alle soldaten noodgedwongen hun bruggehoofden aan de noordoever van het IJ. Ze keren er niet meer terug. Sonoy neemt de bezetting van Zaandam dadelijk over.

Vervolg op pagina 11